FAS
PAZAR BİLGİLERİ

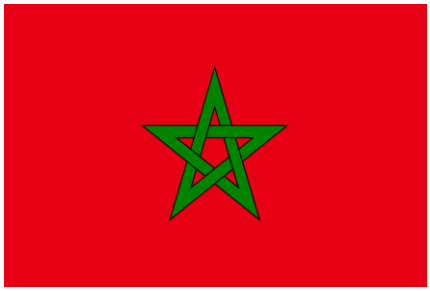

T.C.
Ticaret Bakanlığı
Uluslararası Anlaşmalar ve Avrupa Birliği
Genel Müdürlüğü

İçindekiler

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI 3

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ 16

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER 19

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER 22

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER 26

1. DIŞ TİCARET POLİTİKASI VE UYGULAMALARI

Dış Ticaret Politikası

Fas devleti 1987 yılında Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşmasını (GATT) imzalamıştır. Ülke 1 Ocak 1995 tarihinde de Dünya Ticaret Örgütü-DTÖ'nün üyesi olmuştur. Ülkenin dış ticarete ilişkin 13-89 sayılı Kanunu uyarınca kamu güvenliği, kamu ahlakı, insan sağlığı, hayvanların, bitkilerin veya çevrenin korunması amacına yönelik tedbirler, sanat tarihi ve arkeolojik değer taşıyan eşyanın korunması ve ülkenin mali durumunda ortaya çıkacak değişiklikler saklı tutulmak kaydıyla ve belli miktar kısıtlamalarına tabi tutulan ürünler dışında tüm ürünlerin Fas'a ithalatı serbesttir.

İthalat işlemi sırasında ithalatı serbest olan ürünler için "İthalat Taahhüt, İthalat İzni, Ön İthalat Beyanı vb." formlar ile ithalat taahhüdünde bulunulmalıdır. İthalat taahhüdünün, ithalatçı tarafından seçilen yetkili bir bankaya sunulması gerekmektedir. İthalat taahhüdü, gümrük işlemlerinin ve ödemelerin yapılması için gerekliliktir. Söz konusu uygulama Fas'tan yurtdışına para çıkışlarının kontrollü gerçekleşmesi ve bir izin sürecinin söz konusu olması sebebiyle gerçekleştirilmektedir. İthalat lisanslarının işlenmesi ve verilmesi, "**PortNet"** (*https://www.portnet.ma/*) adı verilen sistem üzerinden online olarak gerçekleştirilmektedir.

19 Nisan 1994 tarihli ve 1308-94 sayılı Bakan kararı uyarınca, patlayıcı ve patlayıcı tozlar, ikinci el giysiler, ikinci el veya kullanılmış lastikler, halojenlenmiş yakıt bazı türevleri, halojenli türevleri kullanılan soğutma ekipmanları, motorlu taşıtların kullanılmış şasileri gibi belirli ürünler üzerinde ithalat kısıtlamaları bulunmaktadır ve bu ürünler ithalat lisansına tabi tutulmaktadır.

Diğer taraftan, 2000 yılında yürürlüğe giren Fas-AB Ortaklık Anlaşması, tarım ürünlerine de genişletilecek şekilde endüstriyel serbest ticaret alanı kurulmasına imkan vermiştir. Bunun dışında Türkiye, BAE, Birleşik Krallık ve ABD ile imzaladığı ikili serbest ticaret anlaşmaları, Arap Ülkeleri Serbest Ticaret Bölgesi Anlaşması, EFTA Devletleri ile Serbest Ticaret Anlaşmasının yanısıra Agadir Anlaşması kapsamında Mısır, Ürdün ve Tunus ile tercihli gümrük vergisi oranlarının uygulandığı anlaşmaları bulunmaktadır. Ayrıca, Fas, Afrika Kıtasal Serbest Ticaret Anlaşmasını da imzalamış ve onaylamış olup, 2024 yılının Ocak ayında A Grubu için tarife taviz listelerini de yayımlamıştır.

Ülkemiz tarafından, Fas menşeli sanayi ürünleri için uygulanan gümrük vergileri ve eş etkili vergiler STA'nın yürürlüğe girdiği 2006 yılında kaldırılırken, Fas, kademeli olarak söz konusu indirimleri gerçekleştirmiş ve 2016 yılı itibariyle iki taraf da sanayi ürünlerindeki vergileri bazı istisnalar dışında sıfırlamıştır.

Mevcut durumda, Fas tarafından korunma önlemi, dampinge karşı vergi veya ilave gümrük vergisi uygulanan ürün grupları sıcak haddelenmiş sac, soğuk haddelenmiş sac, kaplamalı ahşap paneller, kaplamalı ahşap lif levha, elektirkli küçük fırınlar, çelik ve demir borular ve galvanizli tellerdir. Fas, Türkiye'ye karşı STA'nın 17'nci maddesine dayanarak, 2018 yılı Ocak ayından itibaren 4 yıllık bir süre için ülkemizden ithali gerçekleşen bazı nihai tekstil ve hazır giyim ürünlerinde (54, 55, 57, 58, ile 60-63. Fasıllar), "Geçici Uyum Önlemleri" almış; ilgili

ürünlerde vergileri mevcut MFN oranının %90'ına kadar yükseltmiştir. Daha sonra, Türkiye ile Fas arasında STA Tadil Anlaşması , iki ülke arasında yapılan müzakereler neticesinde, 24 Ağustos 2020 tarihinde imzalanmış, Tadil Anlaşması da 28 Nisan 2022 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Bu kapsamda, iki ayrı ekten oluşan ürün grupları için Fas'a girişte gümrük vergisi uygulaması getirilmiştir. EK I'in MFN (üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergisi) oranının %90'ına tabi olacağı, EK II'deki ürünlerin ise korunma önlemlerinin sona ermesini müteakip EK I'e kaydırılacağı ve MFN oranının %90'ına tabi olacağı düzenlenmektedir. Bu uygulama beş yıllık bir dönem için geçerli olacaktır. Ortak Komite, tarafların mutabık olması halinde bir defaya mahsus olmak üzere, uygulamayı 5 yıl daha uzatma kararı alabilir. EK I Listesi ağırlıklı olarak tekstil ve hazır giyim ürünleri olmak üzere, inşaat demiri ve filmaşin, bazı araba parçaları, bazı ayakkabı grupları ve bazı buzdolabı gruplarını kapsamaktadır.

Öte yandan, tarım ürünleri konusunda taraflar, belirli sayıda tarım ürününde karşılıklı olarak tarife kotaları kapsamında gümrük vergisi indirimi ve/veya muafiyeti şeklinde taviz tanımışlardır. Bununla birlikte, Fas'ın Türkiye'ye avantaj tanıdığı tarım ürünlerinin büyük çoğunluğunda tarife erozyonu yaşandığı için bu ürünlerde STA dışında ticaret daha avantajlı hale gelmiştir.

Fas gümrük nomanklatüründe "Armonize Sistem" (HS) temel alınmaktadır. Ancak, Ülkemizde uygulanmakta olan gümrük tarife istatistik pozisyonları (GTİP) ile Fas'ta uygulanan HS kodları birebir örtüşmeyebilmektedir. Bu sebeple, ülkemiz firmalarının Fas'a gerçekleştirecekleri ihracat işleminde ithalatçı firmalarına gümrük vergi oranlarını tespit ettirmeleri veya Ticaret Müşavirliğimize danışmaları maliyet hesaplarını daha sağlıklı yapmalarına imkan tanıyacaktır. Fas Gümrük İdaresi tarafından, Dünya Gümrük Örgütü'nün tavsiyelerine uygun olarak, 01 Ocak 2022 tarihi itibariyle tarife kodlarına belirli değişiklikler getirilmiştir. Armonize Sistemi kullanan ülkelerin gümrük sisteminde tarifelerin ilk 6 hanesi değişmemektedir.

Fas tarafından gümrüklerde risk esaslı sistem uygulanmakta, Fas'a ilk defa ihracat yapan firmaların ürünleri için Fas gümrüklerinde ilave kontroller ve laboratuvar testleri söz konusu olabilmektedir. Bu durumla ilgili olarak, mutlaka ithalatçı firmadan, istenen belgeler ile birlikte ilave kontroller konusunda bilgi almakta fayda vardır.

Fas gümrük sisteminde dahilde işleme geçici kabul rejimi (ATPA), gümrük kontrolü altında dönüştürme rejimi, hariçte işleme rejimi, geçici kabul rejimi, geçici ihracat rejimi, serbest endüstriyel depo rejimi, transit rejimi, drawback rejim uygulanan dış ticaret rejimleridir.

Gümrük Tarifeleri

Fas'ta ürün bazında değişmekle beraber anlaşma yapılmamış olan üçüncü ülkelere uygulanan gümrük vergisi oranları genel hatlarıyla aşağıda listelenmektedir. Söz konusu vergi oranlarının istisnaları olabildiği gibi anlaşma imzalanan ülkelere uygulanan farklı oranlar söz konusudur.

- İthalat vergisi : Birçok üründe %30 olarak uygulanmaktadır (2024 Finans Kanununda belirtildiği üzere, 24. Fasıl kapsamına giren ürünler ile 35-20 sayılı 2020 Düzeltici Finans

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026

Kanununun yürürlüğe girmesinden önce %40'lık ithalat vergisine tabi olan ürünler hariç, %40 ithalat vergisi olan tüm ürünler için ithalat vergisi %40'tan %30'a düşürülmüştür).
2026 yılında "ithalat vergisi düşürülen ürünler" (**GTİP kodları Fas tarafı Gümrük Tarife Cetveline göredir**):

- %30 ve %10 ithalat vergisine tabi olan Akarisitler, nematisitler ve mollussisitler: Tarımsal bitkilerinin korunması amacıyla kullanılan bu ürünlerin ithalat vergisi %30 ve %10'dan %2,5'e düşürülmüştür (Fas tarife cetveline göre 3808.99.11.00, 3808.99.19.00, 3808.99.90.10 ve 3808.99.90.70 pozisyonlarında sınıflanmaktadır).
- Cep telefonları ve akıllı telefonlar: Sektörün rekabet gücünü artırmak ve kayıtdışı ticaret ile mücadelenin desteklenmesi amacıyla cep telefonları (Fas tarife cetveline göre 8517.13.00, 8517.14.00 ve 8517.18.00) ve parçalanmış (Completely Knocked Down - Semi Knocked Down - CKD/SKD halindeki) akıllı telefonlar (8517.13.00.30) için ithalat vergisi %17,5'ten %2,5'e indirilmiştir.
- Yarı otomatik çamaşır makinesi girdileri: Yerel sanayiyi desteklemek amacıyla belirli teknik aksam (kauçuk kayışlar, contalar, cam kapaklar vb.) için ithalat vergisi %30'dan %17,5'e düşürülmüştür.
- Yapıştırma Yoluyla Elde Edilen Ahşap Paneller: Mobilya ve ağaç sanayiinde kullanılan yapıştırılmış lamine ahşap paneller (Fas tarife cetveline göre 4421.99.90.81) için ithalat vergisi oranı %30'dan %17,5'e indirilmiştir
- Teneke kutular: Aerosol kaplarının üretiminin desteklenmesi amacıyla teneke kutular (Fas tarife cetveline göre 7310.21.99.91) için ithalat vergisi oranı %30'dan %17,5'e indirilmiştir.

2026 yılında "ithalat vergisi yükseltilen ürünler" (**GTİP kodları Fas tarafı Gümrük Tarife Cetveline göredir**):

- Safran: Ulusal üretimi korumak amacıyla safran (Fas tarife cetveline göre 0910.20.00.10 ve 0910.20.00.90) ithalat vergisi %40'tan %60'a çıkarılmıştır.
- Hızlı tarama (screening) testleri:
  Yerel üretimi ve sağlık egemenliğini desteklemek amacıyla belirli hastalık ve madde tespit kitleri için vergi %2,5'ten %17,5'e yükseltilmiştir.
- PVC Reçinesi:
  Ulusal üretim sektörünü korumak amacıyla PVC reçinesi (3904.10.90.00) ithalat vergisi %2,5'ten %10'a çıkarılmıştır.
- Monofilamanlar (5404.19.00.10) için ithalat vergisi %2,5'ten %17,5'e yükseltilmiş, böylece fırça sanayiinin desteklenmesi amaçlanmıştır,
- Jakarlı örme kumaşlar için ithalat vergisi %10'dan %30'a yükseltilmiştir.
- Bazı beyaz eşyalar:
  Ev tipi dondurucular (8418.30.00.20), yarı otomatik çamaşır makineleri (8450.19.90.00, 8450.20.00.10) için ithalat vergisi %2,5 ve %10'dan %17,5'ye yükseltilmiştir
- Otomotiv ön/arka camları (8708.22.00.00) için ithalat vergisi %2,5'ten %17,5 olarak belirlenmiştir.

- Özel vergi : %0,25

- Katma değer vergisi (KDV): %20

- Plastik muhteviyat barındıran ürünlerden ekolojik vergi adı altında mal değeri (ad valorem) üzerinden: %1

- Ahşap barındıran ürünlerden alınan ve tüm dünyaya uygulanan orman vergisi: %6(2025 Yılı Finans (Maliye) Kanununun 7. maddesi uyarınca, 94. fasıl altında sınıflandırılan ahşap mobilya ürünlerine 12% yerine 6% orman vergisi uygulanmaya başlamıştır). 2026 Finans (Maliye) Kanununda, 1 Ocak 2026 tarihinden itibaren, orman/ahşap vergisi, 44. ve 94. GTIP'lerin kapsamına giren tüm ahşap ve ahşap ürünlerine %6'lık tek bir oran üzerinden uygulanacaktır.

- Diğer taraftan, iç tüketim vergisi (taxe interieure de consommation) adı altında, limonatalar, gazlı veya gazsız sular, maden suları, sofra suları veya diğerleri, aromalı veya aromasız, biralar, şaraplar ve alkoller, enerji ürünleri ve bitümler, platin, altın veya gümüş eserler, üretilen tütün, elektronik sigara adı verilen elektronik cihazları ve benzeri cihazları şarj etmek için kullanılan sıvılardan vergi alınmaktadır.

Bu bağlamda, ulusal düzeyde enerji verimliliğinin güçlendirilmesi kapsamında, 2022 Yılı Finans Kanunu uyarınca, elektronik cihazlar ve araç aküleri için artık birim başına 20 ila 100 dirhemlik ÖTV alınmakta olup, bu uygulama halen devam etmektedir. 32 inç veya daha küçük televizyon cihazları bu vergiden muaftır. Başka elektrikli cihazlar da kendi enerji verimliliği endeksine göre bu yeni ÖTV kanununa tabi tutulmuştur. Söz konusu vergi, birim başına 100 ila 500 dirhem arasında vergilendirilen buzdolapları, dondurucular, klimalar, çamaşır makineleri, kurutucular ve bulaşık makinelerini ilgilendirmektedir.

2022 Yılı Finans Kanunu aynı zamanda, 2022-2026 döneminde tütün ürünlerinden alınan ÖTV'yi de artırmıştır. Bu bağlamda, ÖTV'nin özel kotası (quotité spécifique) 2022 yılında 1000 sigara başına 175 dirhemden 2026 yılında 1000 sigara başına 550 dirheme yükselmiştir. Elektronik sigara likitleri ile ilgili olarak, nikotin içermeyen likitler için her 10 ml için 5 dirhem, nikotin içerenler için ise her 10 ml için 10 dirhem ÖTV olarak alınmaktadır. 2023 yılında nargile için kullanılan yan ürünler için (tütün içermeyen muassel), 1 kiloya 675 dirhem olarak uygulanmakta olup, bu uygulama devam etmektedir.

2023 yılı itibariyle, şeker içeren bazı ürünlere karşı ÖTV uygulanmaya başlanmıştır. Ürün türüne bağlı olan bu vergi, şeker oranına göre, 100 kg başına 12,5 dirhem ila 300 dirhem arasında dalgalanmıştır. 2024 Finans Kanunu ile de, şeker içeren birçok ürüne uygulanan ÖTV oranları artırılarak, ürünlerin içerdikleri birim şeker yoğunluğuna göre, her 100 kg ürün başına 25 dirhem ila 600 dirhem seviyelerine yükseltilmiştir. Ayrıca vergilendirmenin yeni ürünlere genişletilmesi de kararlaştırılmıştır.

2024 Finans Kanununda, alkollü içeceklere, lastiklere ve jantlara monte edilmiş lastiklere uygulanan ÖTV'de kilo başına 4 dirheme kadar artış kararlaştırılmıştır.

2025 yılı Finans Kanunu ile, Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ile ilgili olarak aşağıdaki değişiklikler yapılmıştır:

- Elektrik üretiminde kullanılan kömür ve ağır yakıt yağı için ÖTV vergisinden muafiyetin kaldırılırması.

- Yeni ürünlere ÖTV vergisinin uygulanması: Tütünsüz nikotin ürünleri (1000 gram başına 200 Fas dirhemi uygulanacaktır), tek kullanımlık e-sigaralar (adet başına 50 Fas dirhemi uygulanmaktadır).
- Belirli enerji ürünleri, bitümler, yağlama yağları ürünlerdeki mevcut ÖTV vergisinin artırılması.

Öte yandan, 01 Ocak 2026 itibariyle tütünle ilgili ürünler, elektronik sigaraların doldurulmasında kullanılan sıvılar, tütünsüz nikotin yerine koyma tedaviler, tek kullanımlık elektronik sigaralar ve şeker içeren ürünler için vergi işaretlemesi (marquage fiscal) zorunluluğu yürürlüğe girmiştir. Bu vergi işaretlemesi, her ürünün üretimini ve ithalatını kontrol etmeyi sağlayarak, yasadışı ürünlerin pazara girişini azaltmakta, iç tüketim vergisine (TIC) tabi ürünlerin izlenebilirliğini güçlendirmek, devlet gelirlerini güvence altına koymak ve tüketicileri korumak amacıyla uygulanmaktadır. Bazı petrol ürünlerinde vergi işaretlemesi (marquage fiscal) zorunluluğu ise 1 Ocak 2028 tarihine ertelenmiştir.

İç Vergiler

Kurumlar Vergisi:
Kurumlar vergisi genel oranları, %20, %35, %40'dır.

2023 yılı Finans Kanunun yürürlüğe girmesiyle, daha önce uygulanan kurumlar vergisi oranları yerine %20, %35 ve %40 oranlarının uygulanmasına yönelik geçici dönem 01 Ocak 2023 tarihinden 31 Aralık 2026 tarihine kadar sürecektir. Bu itibarla, 2026 yılında net kar üzerinden uygulanacak vergi oranları aşağıdaki gibidir:

2022 Yılında Uygulanmış Olan Oranlar	**2026**
Net kar tutarı 300.000 dirhemden az veya eşit şirketlere uygulanmış olan %10	**%20**
Sanayi Hızlandırma Bölgelerinde yer alan şirketlere ve Casablanca Finance City statüsüne sahip olan şirketlere uygulanmış olan %15 (bu oran, firmanın ilk işletilme tarihinden itibaren 5 yıllık muafiyetinden yararlandıktan sonra uygulanmıştır)	**%20**
Net karı 100.000.000 dirheme eşit veya daha fazla olan şirketlere uygulanmış olan %20**(*)**	**%35**
Net kar tutarı 100.000.000 dirhemden az olan sanayi şirketlerine uygulanmış olan %26	**%20**
Net karı 1.000.000 dirhemden fazla ve 100.000.000 dirhemden az olan şirketlere uygulanmış olan %31	**%20**
Net karı 100.000.000 dirheme eşit veya daha fazla olan şirketlere uygulanmış olan %31	**%35**
Kredi kurumları ve benzeri kuruluşlarla ilgili olarak, Bank Al-Maghrib, Caisse de Dépôt et de Gestion, sigorta ve reasürans şirketlerine uygulanmış olan %37	**%40**

(*) Otelcilik firmaları, turistik konut yönetim şirketleri, turistik eğlence şirketleri, spor şirketleri, maden ihracatçı firmaları, mal veya hizmet ihraç eden firmalar, vergilendirilen tarımsal işletmeler, yönetmelik ile belirlenen faaliyetleri yürüten sanayi firmaları, entegre endüstriyel platformların içinde veya dışında hizmet alımı faaliyetlerinde bulunan şirketler, zanaat sektörü firmaları, özel eğitim veya mesleki eğitim kuruşları, yapı ruhsatı tarihinden itibaren en fazla 3 yıl süreyle en az 50 oda kapasiteli kampüs ve üniversite yurtlarında inşaat faaliyeti yürüten ve devletle anlaşma imzalayan gayrimenkul geliştirme şirketleri.

Gelir Vergisi:
Gelir vergisi oranları baremlerine göre aşağıda listelenmektedir:

0 – 40.000 MAD	%0 gelir vergisi
40.001 – 60.000 MAD	%10 gelir vergisi
60.001 – 80.000 MAD	%20 gelir vergisi
80.001 – 100.00, MAD	%30 gelir vergisi
100.001- 180.000 MAD	%34 gelir vergisi
180.000 MAD üzeri	%37 gelir vergisi

2026 Maliye Kanunu uyarınca, söz konusu 30-09 sayılı Kanun hükümlerine uygun olarak kurulan spor şirketleri tarafından profesyonel sporculara, antrenörlere, eğitmenlere ve teknik personele ödenen maaşlardaki gelir vergisine tabi net gelir, her sene aşağıdaki kademeli indirimler uygulandıktan sonra belirlenecektir:
2026: Maaşın %90'ı
2027: Maaşın %80'i
2028: Maaşın %70'i
2029: Maaşın %60'ı gelir vergisine tabi olacaktır.

Görüldüğü üzere, spor sektörünü teşvik edici bir matrah düzenlemesi yapılmaktadır.

Katma Değer Vergisi (KDV):
%20 standart KDV oranı olarak mal ve hizmetlerin çoğuna uygulanmaktadır.

2024 Finans Kanunu, KDV reformu kapsamında, uygulanan %7, %10, %14 ve %20 oranlarının 2026 yılına kadar kademeli olarak %10 ve %20 oranlarına getirilmesini hedeflemiştir. Bu kapsamda, 2026 yılında uygulanan KDV oranları aşağıdaki gibidir:

- Yenilenebilir enerjiden üretilen elektrik: (2024 Finans Kanunundan önce uygulanan oran: %14) 2026 yılından itibaren: %10
- Elektrik enerjisi: (2024 Finans Kanunundan önce uygulanan oran: %14) 2026 yılından itibaren: %20
- Elektrik sayacı kiralama: (2024 Finans Kanunundan önce uygulanan oran: %7) 2026 yılından itibaren: %20
- Kentsel ulaşım ile yolcu ve malların karayolu taşımacılığı işlemleri: (2024 Finans Kanunundan önce uygulanan oran :%14) 2026 yılından itibaren: %10. Demiryolu ve sağlık taşımacılığı, %20 oranına tabi kalmaktadır.
- Yolcu ve malların diğer taşımacılık işlemleri: 2026 yılından itibaren: %20
- Evsel amaçlar dışında kullanılan su: (2024 Finans Kanunundan önce uygulanan oran: %7) 01 Ocak 2024 tarihiden itibaren 2026 yılına kadar %10 oranı uygulanacaktır.
- Şeker: (2024 Finans Kanunundan önce uygulanan oran: %7) 2026 yılından itibaren: %10
- "Ekonomik araba" olarak bilinen motorlu taşıt ile imalatında kullanılan tüm ürün ve malzemeler ile montaj hizmetleri (2024 Finans kanunundan önce uygulanan oran: %7): 01 Ocak 2024 tarihiden itibaren 2026 yılına kadar, %10 oranı uygulanacaktır.
- Sigorta satış acentesi veya komisyoncusu tarafından sigorta şirketlerine sağlanan hizmetler: (2024 Finans kanunundan önce uygulanan oran: %14) 2025 yılından itibaren: %10.

KDV'den Muafiyetler:

- Evsel kullanıma yönelik su, okul malzemeleri ve üretiminde kullanılan bileşenler, eczacılık ürünleri, hayvan sütünden elde edilen tereyağı, konserve sardalye, süt tozu ve evde kullanılan sabun.

- 2026 yılında, pişirilmemiş ve doldurulmamış kısa makarnaların (örneğin penne, fusilli, rigatoni vb.) yurtiçi alım-satımda ve ithalatta KDV'den muaf tutulmuştur. Uzun makarna (örneğin spagetti, Lazanya vb.) söz konusu KDV muafiyetinden yararlanmamaktadır (menfi) ve %10 oranında KDV'ye tabidir.

- Sığır ve devegiller türüne ait canlı evcil hayvanların ithalatında geçici KDV muafiyeti:
  1 Ocak 2026'dan 31 Aralık 2026'ya kadar, söz konusu sığır ve devegiller türüne ait canlı evcil hayvanların ithalatı, sığır türleri için 300.000 baş, devegiller türü ise 10.000 baş belirlenen kota sınırları dahilinde KDV'den muaftır.

- Kan ve kan ürünleri ülke içinde ve ithalatta KDV'den muaftır.

- 2026 Fas Finans (Maliye) Kanununun 7. maddesi ile gübre alanında da bir değişiklik yapılmıştır. Daha önce, Fas Vergi Kanunu'nun 123-13 maddesinde ithal gübrelere KDV muafiyeti uygulanmaktaydı. Bu muafiyet sadece tarımsal kullanıma yönelik olan gübreleme maddeleri ve yetiştirme ortamlarına ilişkindi (14 Temmuz 2021 tarihli ve 1-21-68 sayılı Dahir). Artık, 2026 Finans (Maliye) Kanunu sayesinde, bu muafiyetin kapsadığı gübre çeşitleri genişletilerek 53-18 sayılı Kanunda tanımlanan gübreleme maddeleri ve yetiştirme ortamlarını da kapsar hale getirilmiştir.

  Bu ithalatta KDV'den muafiyeti şu şartlara tabidir: ithalat işlemi, söz konusu 53-18 sayılı Kanunda belirtilen şartlara uygun olarak gerçekleştirilmelidir; ve KDV Uygulama Kararnamesinde belirtilen düzenleyici formaliteler tamamlanmalıdır. Bu kapsamda, gübreleme maddeleri ve yetiştirme ortamlarının ithalatında, söz konusu KDV muafiyetinden yararlanmak için, ithalatçı aşağıdakileri sağlamalıdır:
  (1) Fas vergi makamları tarafından belirlenen bir şablon kullanılarak vergi makamlarına elektronik olarak sunulan bir muafiyet talebi,
  (2) Tedarikçi tarafından düzenlenmiş, malzeme veya ürünleri ve vergi hariç fiyatlarını gösteren bir proforma fatura,
  (3) İthal edilen malzeme ve ürünlerin açıklayıcı bir belge,
  (4) Söz konusu malzeme ve ürünlerin yalnızca tarımsal kullanım için taahhütname.

Öte yandan, 2025 Finans Kanunu'nun 8.maddesi, Fas'ın İspanya ve Portekiz ile birlikte düzenleyeceği 2030 Dünya Kupasının organizasyonunu göz önüne alarak Fas Kraliyet Futbol Federasyonu veya Fas'taki FIFA temsilcilikleri ve bağlı kuruluşları tarafından ithal edilen ekipman ve malzemelere ithalatta katma değer vergisinden (KDV) tam muafiyet getirmiştir.

İşyeri Rüsumu:
İşyeri rüsumu kira bedeline bağlı olarak; %30, %20, %10 olarak uygulanmaktadır.

Bu vergiler dışında gayrimenkul irad vergisi, konut vergisi (Taxe d'Habitation) ve belediye hizmetleri vergisi (Taxe des Services Communaux) uygulamaları bulunmaktadır.

Ürün Standartları ile İlgili Uygulamalar

Fas 1995 yılından beri DTÖ üyesi bir ülkedir. Ülkede uygulanmakta olan temel mevzuat ürün güvenliği ve denetimi sistemi ile ilgili 24.09 sayılı Kanun ve bağlantılı mevzuattır. Merkezi Rabat'ta bulunan "Institut Marocain de Normalisation (IMANOR)" Fas Krallığının resmi standartlar enstitüsüdür. (*www.imanor.gov.ma*) Genellikle AB standartları baz alınarak (özellikle Fransa) düzenlemeler yapıldığı görülmektedir.

Standart denetimleri sıkı bir şekilde gerçekleştirildiğinden ve birçok ülke uygulamasına göre daha katı standart kontrolleri söz konusu olduğundan ihracatçı firmalarımızın ürünlerini göndermeden önce standartlar hakkında tam olarak bilgi sahibi olması önemlidir. Ürünlerin tabi oldukları standartların listesine aşağıdaki linkten ulaşabilmek mümkündür. Söz konusu listede ürünlerin isimleri, standartlar, ürünlerin kodları ve diğer bilgilerle birlikte sunulmaktadır (*https://www.mcinet.gov.ma/sites/default/files/liste%20NMO%20et%20reglementation%20technique%20V%2009-03-2026.pdf*).

Son olarak, önemli ihraç kalemlerimizden demir-çelik ürünlerinin (sandviç paneller, sıcak/soğuk haddelenmiş çelik ürünler, filmaşin vb.) ülkeye ihracı için de toplamda 16 adet Fas Standardı "NM" ("Norme Marocaine") işaretinin alınması zorunlu hale getirilmiştir. Buna ilişkin olarak 2 Mayıs 2024 tarihinde Fas Resmi Gazetesinde yayımlanan mevzuat değişikliği ve bağlantılı belgeler uyarınca demir-çelik alanındaki söz konusu standartların sağlanabilmesi için Fas'ta yerel temsilci firma bulundurma zorunluluğu, IMANOR ile ihracatçı ülkenin sertifikasyon kuruluşu (Türkye'de TSE) arasında Akreditasyon Anlaşması imzalanması, IMANOR yetkili heyetlerinin 6 ayda bir tesis ziyareti yapması gibi çeşitli kriterler getirilmiştir. Mevzuatın değişikliğini müteakip Türk Standartları Enstütüsü (TSE) ile IMANOR arasında akreditasyon oluşturma süreci başlatılmıştır. Konu hakkında ilave bilginin Rabat ve Kazablanka Ticaret Müşavirliklerimizden alınması mümkündür.

Test Etme, Muayene ve Belgelendirme

Sanayi Bakanlığına bağlı kontrol servisleri tarafından gerçekleştirilen Kontrol İşlemleri "belge kontrolü, fiziksel kontrol ve numune toplama" olmak üzere 3 aşamadan oluşmaktadır. Söz konusu kontrol işlemleri aynı zamanda yürürlükteki 24.09 sayılı Kanun hükümlerine göre gerçekleştirilmektedir. Fas Krallığına yapılacak olan ihracatta ürün güvenliği ve kalite açısından zorunlu belgelendirme talep edilmektedir (gıda ürünleri için "Veteriner Sağlık Sertifikası" ve "Bitki Sağlığı Sertifikası", et ürünleri için "Helal Sertifikası", ilaç, kozmetik ve medikal cihazlar için "Tescil Sertifikası").

Fas'ta test etme, muayene ve belgelendirme süreci, ilgili mevzuatlara bağlıdır ve ürünlerin ithalatında uygunluk sertifikaları (sanayi ürünlerin çoğu) veya diğer özel sertifikalar ile desteklenmesi gerekmektedir. Bu süreçte belge kontrolü, fiziksel kontrol ve numune toplama işlemleri uygulanmakta, uygunluk kontrolleri ise Fas Sanayi ve Ticaret Bakanlığınca yetkilendirilen özel şirketler (SGS, Bureau Veritas, TÜV Rheinland, Applus Fomento ve Intertek Labtest) tarafından yapılmaktadır.

Uygunluk Kontrolleri ve Uygunluk Sertifikası:
Fas Devleti ithalatta gerçekleştirilen uygunluk kontrolü işlemlerini 2020 yılı Şubat ayı itibariyle özel şirkete (Bureau Veritas, TUV Rheinland, ApplusFomento, SGS, Intertek Labtest) taşere etmiş, buna göre söz konusu kontrollerin bu şirketler tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır. Kontrole tabi olan sanayi ürünlerinin Fas'a ithalaltının gerçekleştirilebilmesi için söz konusu anlaşmalı şirketlerden temin edilen uygunluk sertifikalarının ibrazı zorunludur. Fas devleti tarafından alınan kararda istisna ürünler (aşağıdaki belirtilmiştir) dışında uygunluk kontrol belgesinin çıkış ülkesinde alınması hükme bağlandığından ihracatçılarımızın bu belgeyi ilgili ürünler bazında bahsi geçen şirketlerden ülkemizde temin etmesi beklenecektir.

Uygulamaya ilişkin detaylı bilgilere (*https://www.mcinet.gov.ma/fr/content/qualite-et-surveillance-des-marches/surveillance-du-march%C3%A9)* adresinden ulaşabilmek mümkündür.

Uygunluk kontrolleri, anlaşmalı şirketler tarafından, Fas gümrük kontrol noktalarında (yani Fas'a varışlarında) gerçekleştirilecek ürün grupları ise aşağıda sunulmaktadır:
Otomobil yedek parçaları (araba, treyler ve motosiklet lastikleri, araba aküleri, fren aksesuarları, camlar, filtreleme elemanları (motorlu araçlar için filtreler), mekanik kontrol kablosu, yaprak yaylar, iç lastik, karayolu taşıtlarının metalik olmayan contaları (araba ve motosiklet), otomotiv ekipman ve aksesuarlarının ambalajları ve etiketlenmesi), inşaat malzemeleri (seramik fayans, çimento, sızdırmazlık levhaları, sıhhi ürünler, musluklar, plastik borular, filmaşin ve inşaat demiri), ahşap paneller, sandviç paneller, gazlı ısıtıcılar, gazlı su ısıtıcıları, iş kıyafetleri dışındaki giyim ürünleri, cep telefonları için şarj cihazları, power bank, devre kesiciler, battaniyeler, halılar ve duvardan duvara halı kaplamaları, döşemelik kumaşlar, giyim kumaşları, ayakkabılar, tıbbi olmayan korunma maskeleri, koruyucu solunum cihazları, partiküllere karşı filtreli yarım maske, bebek bezi, okul defterleri, boya ve vernik, tekstil pvc kaplı tuval, sokak aydınlatma direkleri, ofis mobilyaları: depolama mobilyaları, ev ve mutfak mobilyaları, ev içinde kullanılan çocuk parkları, tükenmez kalemler, deterjanlar, alkol etilik, yangın söndürme tozu, bebek bakım malzemeleri (bebek sandalyeleri), koltuklar, yataklar, ahşap kapılar ve iç kapı takımları, inşaatta kullanılan içi boş profiller, çelik borular, elektrik izolatörleri, okul çantaları, deri ve deri benzeri ürünler (sandıklar, valizler ve evrak çantası; el çantası; cep veya çanta eşyaları; kap özelliği taşımayan deri eşyaları; kap özelliğine sahip olmayan kılıflama eşyaları), bağlantı parçaları, içme suyu tesisatı için esnek borular, plastik borular: basınçlı hava ile uygulamalar için tekstil takviyeli çeşitleri, su için kullanılan tekstil ile güçlendirilmiş termoplastik borular, suyun emilmesi ve boşaltılması için kauçuk hortumlar, su için kullanılan tekstil takviyeli kauçuk hortumları, bina içi sıcak ve soğuk su tesisatları için çok katmanlı kanalizasyon sistemleri: borular, mutfak eşyaları (ocaklar için kullanılanlar), inşaat nalburiyesi: kilit silindirleri ve gömme kilitler, kendinden yapışkanlı bantlar, çelik levhalar ve şeritler, basınçlı servis için çelik levhalar ve şeritler, ortam ve yüksek sıcaklıklarda belirtilen özelliklere sahip alaşımsız ve düşük alaşımlı çelikler, basınçlı servis için çelik levhalar ve şeritler - teknik teslim koşulları/belirtilen özelliklere sahip nikel ile düşük sıcaklıklar ile alaşımlı çelikler ürünleri.

Bu ürünlerin uygunluk kontrollerinin Fas gümrük kontrol noktalarında gerçekleştirilmesi, mezkur ürünler dışında kalan sanayi ürünlerinde uygunluk kontrollerinin ise ilk paragrafta bahsedildiği üzere çıkış ülkelerinde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu ürün gruplarına ilişkin listelere aşağıdaki bağlantılardan ulaşmak mümkündür. Bu listeler, Fas Sanayi ve Ticaret Bakanlığı tarafından yalnızca bilgilendirme amacıyla oluşturulmuştur. Dolayısıyla,

söz konusu listelerde yer almayan GTİP'ler ile sınıflandırılmış ürünler de uygunluk kontrolüne tabi olabilmektedir.

Menşe ülkesinde uygunluk kontrolüne tabi tutulması gereken ürün listesine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilmektedir:
https://www.mcinet.gov.ma/sites/default/files/Produits%20contr%C3%B4l%C3%A9s%20%C3%A0%20l%27origine%20du%2020-02-2026.pdf

Fas'ta, varış noktasında uygunluk kontrolüne tabi tutulması gereken ürün listesine aşağıdaki bağlantıdan ulaşılabilmektedir:
https://www.mcinet.gov.ma/sites/default/files/Produits%20cont%C3%B4l%C3%A9s%20au%20Maroc%20du%2020-02-2026.pdf

İthalat kontrolüne tabi olan sanayi ürünleri ve bunlara ilişkin standartların listesi ve ilgili düzenlemeler ve standartlar:
https://www.mcinet.gov.ma/sites/default/files/liste%20NMO%20et%20reglementation%20technique%20V%2009-03-2026.pdf

Uygunluk belgeleri alanında yapılan mevzuat değişikliği uyarınca, 15 Ocak 2025'ten itibaren, uygunluk sertifikasının menşe ülkesinde alınması gerektiğinde (dahi) buna yönelik başvurunun Fas'ta yerleşik ithalatçı firma tarafından Fas dış ticaret platformu "Portnet" üzerinden yapılması gerekmektedir.

Fas'a ihracat yapan firmalarımızdan edinilen bilgilere göre, bu süreç, ihracatçının menşe ülkesinde yaptığı uygunluk sertifikası başvurusundan daha uzun sürmektedir.

Yeni uygulama sonrasında, ihracatçılarımız ile Fas'taki ithalatçıları arasındaki koordinasyon söz konusu işlemlerin sorunsuz yapılabilmesi bakımından daha önemli hale gelmiştir.

Ambalaj, Paketleme ve Etiketleme

İstisnaları olmakla birlikte, genel kural olarak Fas pazarında satışa sunulan herhangi bir ürün etiketinin şu özelliklere sahip olması beklenmektedir:
- Ürün tanımlaması,
- Ürün türü,
- Ürün kaynağı (ithal ürünler için menşe ülke ve Fas'ta üretilen ürünler için üretim yeri, piyasaya sokulmaktan sorumlu kişinin adı ve adresi),
- Ürünün miktarı,
- Ürünün bileşimi ve kullanım talimatları.

Etiket görünür, okunaklı, silinmez olmalı, eğer etiket yabancı dilde yazılmış ise Arapça çevirisi bulunmalıdır (ilaveten Fransızca da konması mümkündür ama zorunlu olan Arapça olandır). Gıda ürünlerinin etiketlenmesine daha hassas bakılıp "asgari dayanıklılık" ve "son kullanma tarihi" gibi birçok zorunlu bilgilere yer verilmesi beklenirken ilaç, kozmetik ve zanaat ürünlerine özgü etiketleme şartları ayrıca düzenlenmiştir. Öte yandan, herhangi bir ithalatçı için, asgari dayanıklılık için kalan sürenin, ithalat sırasında bu dayanıklılığın süresinin en az ¼'ine eşit olması yükümlülüğü getirilmiştir.

Bu genel kural haricinde, gıda ürünlerinin etiketlemesinde (ONSSA'nın 28-07 sayılı yasa) içindekiler listesi, alerjenler, besin değeri (enerji, yağ, karbonhidrat vb.), son kullanma tarihi, depolama koşulları, ve ayrıca gerekirse "Helal" ifadesi gösterilmelidir. Kozmetik ürünlerin etiketlemesi Fas Sağlık Bakanlığı düzenlemelerine uygun olmalıdır (içerik listesi, açıldıktan sonra geçerli kullanım süresi veya son kullanma tarihi, kullanım önlemleri vs). Tehlikeli ürünlerin etiketlemesi (tehlike piktogramları, güvenlik bildirimleri (H ve P ifadeleri), kullanım talimatları, tedbirler vs).

Teknik Engeller

Piyasaya arz edilen tüm ürünlerin güvenli ve kaliteli olmasını sağlamak ülkelerin en temel öncelikleri arasındadır. Bu amaçla, ürünlerin uyması gereken teknik kriterler (standartlar ve teknik düzenlemeler) ile ürünlerin bu kriterlere uygun üretildiğini belgeleyen uygunluk değerlendirmesi işlemlerine günümüzde daha fazla başvurulmaktadır. Standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi prosedürleri, sınai, ekonomik ve ticari gelişmeye katkıda bulunan, insan can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan, modern ekonominin ve standardizasyon sisteminin temel taşlarıdır.

Bununla birlikte, standartlar, teknik düzenlemeler ve uygunluk değerlendirmesi işlemleri çoğu zaman insan sağlığı ve güvenliği gibi meşru amaçların ötesinde ticarette teknik engeller olarak adlandırılan ve uluslararası ticaretin serbest akışını olumsuz etkileyen engellere yol açmaktadır. Uluslararası kabul görmüş standartlardan farklı teknik kriterler belirlenmesi ve gerektiğinden katı test ve belgelendirme işlemlerinin zorunlu kılınması bu alandaki en önemli sorunlardır. Şeffaf bir şekilde kabul edilmeyen ve uygulanmayan bu düzenlemeler ihracatçı firmalar açısından ek külfet ve maliyetlere de yol açmakta ve rekabet edebilirliklerini güçleştirmektedir. İhracatta karşılaştığımız ticarette teknik engellerin önlenmesi, sürdürülebilir ihracat artışının sağlanması açısından da önemlidir.

Bu kapsamda, T.C. Ticaret Bakanlığı Ürün Güvenliği ve Denetimi Genel Müdürlüğü internet sayfasında konu ile ilgili ayrıntılı bilgi mevcuttur (*https://teknikengel.ticaret.gov.tr/*). Ticarette Teknik Engeller İnternet Sitesi, ihracatçılarımızın ticarette teknik engeller alanında yararlanacağı ve etkin olarak kullanacağı temel bir platform olarak yapılandırılmıştır. Bu çerçevede; ihracata konu ülkenin ticarette teknik engeller uygulamaları hakkında bilgi sahibi olunabilmekte, ihtiyaç duyulan ülke mevzuat ve uygulamaları hakkında ilave bilgiler Bakanlığımızdan talep edilebilmekte ve ihracatta karşılaşılan ticarette teknik engeller interaktif olarak Bakanlığımıza bildirilebilmektedir. Ticarette Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik suretiyle ilgilenilen ülke ve ürün gruplarına ilişkin taslak düzenlemeler e-posta ile günlük olarak gönderilmektedir. Ayrıca, firmalarımız ihracatlarını olumsuz etkileyebilecek diğer ülke düzenlemelerini taslak aşamasında öğrenip yorum yapabilmektedir. Ticarette Teknik Engeller İnternet Sitesine üyelik ücretsizdir.

Fas'ta gümrüklerde ortaya çıkan uygulama sorunlarının teknik engele dönüşebildiği gözlemlenmektedir. Bu durum, genel bir yaklaşım problemi olarak görülebilir. Sadece Türk şirketlerin değil, tüm şirketlerin karşılaştığı problem niteliğindedir. Gümrüklerde işlemlerin elektronik olarak gerçekleştirilmeye başlanması ile sorun azalmış görünse de, zaman zaman gümrük kontrolleri, laboratuvar testleri, yapılan örneklemeler ve denetimlerin gecikmesi gibi

durumlar tarife dışı bir engel veya önlem haline gelebilmektedir. Bu noktada, Ticaret Müşaviri tarafından ilgili kurum ve kişiler nezdinde yapılan resmi girişimlerin sonuç verdiği daha önce defalarca gözlemlenmiştir.

Öte yandan, ülkemizin pazar payının artması ile birlikte gümrük problemleri konjonktürel olarak artma veya azalma gösterebildiğinden sürekli takibinin yapılması gerekmektedir. Firmalarımızın bu tarz problemlerinde Ticaret Müşavirinin girişimi önemli bir destek faktörü olabilmektedir. Söz konusu sorunların ivedilikle Müşavirliğe aktarılması sorunu çözmede önemli görülürken ihracatın ilk aşamasında, ülkede uygulanan standartlar, bazı ürünlerde istenen ilave belgeler, sağlık sertifikaları, kontrol prosedürleri yetkili laboratuvarlar vb. gibi konularda Müşavirden bilgi almak birçok problemi ortaya çıkmadan önleyecektir.

Bazı gıda ürünlerinin ithalat ve ihracatı sırasında, ürünlerle ilgili "sağlık sertifikaları" konusunda her ürün bazında iki ülkenin yetkili makamlarının üzerinde mutabık kaldığı sağlık sertifikaları olmadan ithalat ve ihracat gerçekleştirilememektedir. Bu durum her iki ülke için dış ticaret işlemlerinin zaman zaman yavaşlamasına sebep olmaktadır. Söz konusu sağlık sertifikalarının iki ülke yetkili makamları tarafından onaylanması sürecinde Fas tarafının zaman zaman yavaş hareket ettiği durumlar olabilmekte ve teknik engel haline gelebilmektedir. İki ülke tarafından mutabık kalınan mevcut sağlık sertifikalarının listesine (*https://www.onssa.gov.ma/controle-a-limportation-et-a-lexportation/importation-des-produits-alimentaires-2/produits-animaux/modeles-de-certificat-sanitaire/*) bağlantısından ulaşmak mümkündür. 01 Ocak 2024 tarihi itibariyle, Fas Gıda Güvenliği Ulusal Ofisi (ONSSA) tarafından, Fas'a insan tüketimine yönelik gıda ürünlerinin ihracatını yapan yurtdışında yerleşik firmaların kayda alınması için bir platform oluşturulmuştur. Sözkonusu platforma (*https://amex.onssa.gov.ma/Account/Login?ReturnUrl=%2F*) adresinden ulaşılabilir.

Fas Krallığına yapılacak olan ihracatlarda ürün güvenliği ve kalite açısından zorunlu şekilde bazı belgelendirmeler talep edilmektedir. Uygunluk sertifikaları konusunda raporumuzun ilgili kısmında gerekli bilgiler verilmiştir. Bunlara ilave olarak, veteriner sağlık sertifikası (ilgili kurum: ONSSA), bitki sağlığı sertifikası (ilgili kurum: ONSSA), et ürünleri için "helal sertifikası" (ilgili kurum: IMANOR), ilaç, kozmetik ve medikal cihazlar için "tescil sertifikası" (ilgili kurum: Sağlık Bakanlığına bağlı İlaç ve Sağlık Ürünleri Ajansı-AMMPS) istenen bazı diğer sertifikalardır. Bu sertifikaların temininde yaşanan zorluklar veya muhtemel keyfi uygulamalara mahal verilmemesi için ihracatçılarımızın önceden detaylı bir şekilde bilgi sahibi olarak ürünlerini ihraç etmelerinin ve ithalatçıları ile yakın iletişimde olmalarının önemli olduğu düşünülmektedir.

Türkiye-Fas STA'sında geçerli olacak menşe kurallarının 2026 yılı başından itibaren PAAMK Revize Bölgesel Konvansiyonu (Pan-Avrupa-Akdeniz Tercihli Menşe Kurallarına Dair Bölgesel Konvansiyon) kuralları ile uyumlaştırılması yönünde alınan karar akabinde, sene başında iki ülke arasında kullanılacak menşe belgeleri hususunda ortaya çıkan yanlış anlaşılmaların önüne nihai olarak geçmek için Fas Gümrük ve Dolaylı Vergiler İdaresi tarafından yayımlanan 10 Şubat 2026 tarihli ve 6722/233 sayılı Genelge ile Fas-AB Ortaklık Anlaşması ve Fas-Türkiye Serbest Ticaret Anlaşması (STA) kapsamındaki Menşe Kurallarına dair önemli bir teknik açıklama getirilmiştir. Konu kapsamında, Fas'ın 31 Aralık 2025 tarihli ve 6706/233 sayılı Genelgesi ile geçici olarak uygulanmaya başlanan ülkenin ilgili dış ticaretinde "Revize Edilmiş Bölgesel

Konvansiyon" kurallarına ilişkin olarak, menşe ispat belgelerinde (EUR.1 belgesi ve menşe beyanı) yer alması beklenen ibarelere ilişkin aşağıdaki hususlar netleştirilmiştir:

- İthalat İşlemleri (AB ve Türkiye'den Fas'a): Avrupa Birliği ve Türkiye, Revize Edilmiş Bölgesel Konvansiyonu daha önce onaylamış oldukları için, bu ülkelerden Fas'a yapılacak ithalatlarda sunulan menşe ispat belgelerinde "REVISED RULES" (Revize Edilmiş Kurallar) ibaresinin bulunması zorunlu olmayacak, bu ibareyi içermeyen belgeler Fas gümrük idaresi tarafından geçerli kabul edilecektir.

- İhracat İşlemleri (Fas'tan AB ve Türkiye'ye): Menşe ispat belgelerine "REVISED RULES" ibaresini ekleme zorunluluğu, yalnızca Fas'tan Avrupa Birliği'ne ve Türkiye'ye yapılacak ihracatlar için düzenlenen belgeler için geçerli olmaya devam etmektedir.

- Özetle, Türkiye'den Fas'a gönderilen ürünlerin menşe belgelerinde bu özel ibarenin eksik olması, Fas gümrük işlemlerinde bir engel teşkil etmeyecektir.

(*https://www.douane.gov.ma/dms/loadDocument?documentId=97536&application=circulaire*)

2. PAZARIN ÖZELLİKLERİ

Fikri, Sınai Mülkiyet Hakları

Fas genelinde ticari haklar ile sınai mülkiyetin (ticari markalar, patentler, endüstriyel tasarımlar) korunmasından; ayrıca, kayıtlı şirket tüzel kişiler ve ulusal alanda ticari faaliyet gösteren gerçek kişilerle ilgili merkezi ticaret sicilinin tutulmasından sorumlu kurum Fas Sanayi ve Ticaret Mülkiyet Ofisidir (Office Marocain de la Propriété Industrielle et Commerciale, *www.ompic.org.ma*). Söz konusu kurum, sınai mülkiyet haklarının ulusal sicillerini, ticari markaları, patentleri, endüstriyel tasarımları, coğrafi endikasyonları ve menşe başvurularını yürütmektedir.

Markaların, patentlerin ve endüstriyel çizim ve tasarımların ulusal ve uluslararası düzeyde korunması için ticari marka sahibinin kendi markasını Fas'ta OMPIC'e kaydettirerek hem faaliyet gösterdiği ülkede hem de uluslararası düzeyde korunma sağlaması mümkündür. OMPIC, Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) tarafından yönetilen uluslararası "Madrid Sistemi"ne uygun faaliyette bulunmaktadır.

Herhangi yerel bir markanın ulusal ve uluslararası düzeyde korunmasının sağlanması için ilk önce marka ulusal düzeyde kayıt ettirilmeli devamında söz konusu kayıt gerçekleştikten sonra 6 ay içerisinde uluslararası marka olarak adı geçen kuruma kaydının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Söz konusu marka kayıt işlemi sırasında ihtiyaç duyulan belgelere aşağıda yer verilmektedir:

- MI1 formu
- Markanın siyah ve beyaz renkli iki modeli/nüshası (ulusal kayıttaki nüsha ile aynı olmalı)
- Markanın renkli iki modeli/nüshası (ulusal kayıttaki nüsha ile aynı olmalı)
- Varsa vekaletname
- Form MM1, MM2 veya MM3

Bir patentin kayıt ettirilmesi için kurum tarafından sağlanan formlarla birlikte, buluşun bir açıklaması, hangi alanda olduğu bilgisi, buluş öncesi teknik vaziyet bilgisi, çözüm getirilen teknik problemin tarifi ve buluş tarafından sağlanan çözüm ve endüstriyel uygulamaların ne olduğu, aranan korumanın amacını ve sınırlarını tanımlayan bir açıklama, gerekirse buluşun anlaşılması için çizimler ve bunun yanında buluşun teknik içeriğini özetleyen bir açıklama da ilgili kuruma verilmelidir. Patent, ilk başvuruda ulusal bir haktır, sadece Fas'ta ya da koruma altına alınması istenen ülkelerde başvuru gerçekleştirilerek bu ülkelere özgü olmak üzere koruma sağlanabilir.

Diğer taraftan, patentin uluslararası düzeyde koruma altına alınabilmesi için bölgesel sistemlere bağlı ülkeler için bölge ofislerine (OEB, ARIPO, OAPI, OEAB) veya Dünya Fikri Mülkiyet Örgütüne (WIPO) başvuru yaparak, Fas dahil olmak üzere Patent İşbirliği Anlaşmasına bağlı 145'ten fazla ülkede koruma sağlanabilmesi mümkündür.

Endüstriyel çizim ve tasarımların korunması için adı geçen kurumdan temin edilen D1 formu, grafik veya fotoğraflı çizimlerin iki kopyası, kısa bir açıklama ve varsa vekaletname ile başvuru gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Patent başvurusuna benzer şekilde endüstriyel çizim ve

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026

tasarımların uluslararası düzeyde korunabilmesi için de bölgesel sistemlere bağlı ülkeler için bölge ofislerine (OEB, ARIPO, OAPI, OEAB) veya Dünya Fikri Mülkiyet Örgütüne (WIPO) başvuru yaparak, Fas dahil olmak üzere Lahey Anlaşmasına bağlı ülkelerde koruma sağlanabilmesi mümkündür.

Dağıtım Kanalları

Fas, halen geleneksel pazar yapısını sürdüren ülkelerden biridir. Kazablanka merkezli olarak örgütlenmiş olan sektörel bazda büyük distribütör ve ithalatçılar tarafından Fas'ın şehirleri içerisinde yer alan "Medina" denilen alanlara ürünler dağıtılmaktadır. Ürünler burada son dağıtıcıya (yahut oraya gelen nihai tüketicilere) ulaştırılmaktadır. Ürünler Fas'ta çoğunlukla küçük esnaf olarak tabir edeceğimiz (bakkal vb.) dağıtıcılar tarafından nihai tüketiciye ulaştırılmaktadır. Tüm perakende sektörünün içerisinde bu şekilde gerçekleştirilen geleneksel ticaretin payı %69 oranla çok yüksek seviyededir.

Fas'ın dağıtım pazarının toplam değerinin yaklaşık 200 milyar dirhem (yaklaşık 22 milyar ABD doları) olduğu düşünüldüğünde geleneksel ticaretin payının önemi daha iyi anlaşılacaktır. Sektörün, GSYH'ya katkısı %8 olarak değerlendirilirken, ülkenin ikinci istihdam sağlayıcısı olarak nitelendirilmektedir. Modern dağıtım kanalları gelişmekle birlikte, halen seviyesi %31 civarındadır.

Modern dağıtım alanında bulunan başlıca firmalar pazar payı büyüklüğü sırasına göre Marjane (Fas), Label Vie (Fransız), BİM (Türk), Aswak Assalam (Fas), Kazyon'dur (Mısır). Fas'ın distribütörlük pazarına yeni giren Kazyon market zinciri, 2025 yılı itibariyle yaklaşık 200 mağazaya ulaşmıştır.

Tüketici Tercihleri

Ülkemiz, 2024 rakamlarına göre, Fas'ın ithalatında 6. sırada yer almakta ve Fas'ın dış ticaretinden aldığı payı sürekli olarak artırmaktadır. İspanya ve Fransa komşu ülkeler olmalarının yanı sıra tarihsel olarak güçlü ilişkilere sahiptir. Bu durum, ithal ürünlere yönelik algı üzerinde de önemli bir etki yaratmakta, bu ülke ürünlerinin kalite algısı itibariyle üst sırada yer almasına neden olmaktadır. Buna rağmen ülkemiz ürünleri, bu ülkelerin ürünleri ile aynı kategoride hatta birçok sektörde daha üst seviyede değerlendirilmekte, fiyat avantajı ile de daha çok tercih edilir hale gelmektedir. Ülkemiz ile Fas arasındaki tarihsel dostluk ve dini bütünlük ile birlikte değerlendirildiğinde, Faslı tüketicinin gözünde Türk malı kaliteli ürünle eşdeğer görülmekte, tüketici tercihleri açısından özellikle orta ve orta üst gelir grubu tarafından ilk tercih edilen ürünler olarak yerini almaktadır. Kültürel olarak Fas halkı Türk insanını kendine yakın hissetmekte, ülkede Türk dizileri beğeniyle takip edilmektedir. Bu durum, genel ülke imajımıza katkı sağlarken ülkemiz menşeli ürünlere olan ilgiyi de artırmaktadır.

Ülkemizin öne çıktığı sektörlerde rakip olarak Avrupa ülkeleri ve bunların içerisinde İspanya ve Fransa başta gelirken Almanya, İtalya ve Portekiz de diğer rakiplerimiz olarak gösterilebilir. Bunun dışında, Çin ve ABD, Avrupa dışından rakip ülkeler konumundadır. Bu ülkelerle

rekabette otomotiv ve yedek parçaları, tekstil, hazır giyim ve ev tekstili, makine ve aksamı, plastik ürünler, buzdolabı, soğutucular, elektrikli alet ve cihazlar, temizlik ve hijyen, kağıt ve kağıt ürünleri, mobilya ve ahşap ürünleri, medikal ve kozmetik, inşaat ve yapı malzemeleri sektöründe karşılaştırmalı üstünlüğümüzün olabileceği düşünülürken, Fas halkının Müslüman bir halk olması ve helal ürün tüketme hassasiyeti ile birlikte düşünüldüğünde, bu vurgunun ülkemiz ürünlerine üstünlük sağlamada kullanılabileceği değerlendirilmektedir.

Ülkemiz mallarına ilişkin özellikle Faslı tüketici nezdinde oluşan olumlu algının bozulmadan devam ettirilerek pazar payımızın artırılması adına yapılacak çalışmalar önem arz etmektedir. Zira firmalarımızın; ürün kalitesi, satış sonrası servis hizmeti, sipariş sonrası teslimat süresi gibi hususlarda Fas'taki ithalatçı firmalarla yaşadığı tekil anlaşmazlıklar, ülkemiz firmaları ve ürünlerinin imajını zedeleyebilmekte, zaman zaman Faslı firmalarca Müşavirliğimize yapılan şikayetlerde bu hususlar dile getirilmektedir.

Fas pazarına girişte ikili görüşmeler ve fuar katılımları öne çıkarken, Faslı ithalatçılar kültürel olarak yüz yüze görüşmeyi önemsemekte ve mutlaka ticaretin bir aşamasında tesis ziyareti gerçekleştirmek istemektedir. Diğer taraftan, birçok sektörde tam rekabetin olmadığı ve monopol veya oligopol yapıların bulunduğu Fas'ın ekonomik yapılanmasında güçlü bir partnerin pazara ilk girişte avantaj sağlayacağı kesin olmakla birlikte ilerleyen zaman içerisinde söz konusu ortaklıkların problemli hale gelebildiği gözlemlenmiştir. Bu sebeple, ticaret belirli bir doyuma ulaştıktan sonra firmalarımızın yerelleşmesi ve kendi şubeleri veya şirketleri aracılığıyla yola devam etmeleri gerekebileceğini "B planı" olarak akılda tutmalarında fayda vardır. Fas'ın büyükşehirleri dışında, az gelişmiş bölgelerde de ciddi pazar payı söz konusu olduğundan dağıtım ağı kuvvetli olan ticari ortaklıklar daha başarılı olmaktadır. Reklam tanıtım faaliyetleri kesinlikle etki ederken tedarik zincirinde aksamaların önüne geçilmesini sağlayacak önlemler de önem arz etmektedir.

Makine ve bağlantılı sektörlerde olduğu gibi satış sonrası destek gerektiren ticari ilişkilerde Faslı işletmelerin tecrübe ve bilgi eksikliği göz önüne alınarak sözleşme dışına çıkılsa bile Faslı alıcıya gerekli desteğin verilmesi diğer önemli bir konudur. Özellikle kurulum, montaj gerektiren makinelerle ilgili süreden bağımsız gerekli desteğin sağlanması, sonraki satışları doğrudan etkilemektedir.

Kamu İhaleleri

Fas genelinde kamu ihale ve alımlarının asgari 21 ila 40 gün önceden gazetelerde duyurulması zorunludur. Ayrıca, kamu kurumlarının ihalelerinin tek bir kaynaktan duyurulması amacıyla internet üzerindeki kamu ihale portalı (*https://www.marchespublics.gov.ma*) şeffaflığın sağlanmasında önemli bir araç olarak hayata geçirilmiştir. Bu adresten tüm ihale duyurularına ulaşılabildiği gibi ihale usulleri hakkında da bilgi almak mümkündür. Buna ilave olarak, projelerin sahibi olan kamu kurumları da ihale ilanlarını kendi internet sitelerinde duyurmaktadırlar. "Marchéspublics" internet sitesine şartnamelerin ve diğer teknik detayların yüklenmesi, uzaktan tüm detaylara erişimi mümkün kılmakta ve kolay bir şekilde tüm ihalelerin takip edilebilmesine ve teklif hazırlanmasına olanak vermektedir. Ayrıca portala firmalar tarafından üye olunabilmekte, bu durumda üye sektör bazlı yeni açılan ihaleler hakkında portal tarafından haberdar edilmektedir.

3. ÖNEMLİ SEKTÖRLER

Tarım ve Hayvancılık

2008-2020 yılları arasında uygulanan "Yeşil Fas Planı"nın kazanımları üzerine inşa edilen ve 2020 yılında başlatılan "Génération Green 2020-2030" stratejisinin de katkısıyla tarım sektörü Fas ekonomisinin temel direklerinden biri olmayı sürdürmektedir.

Tarım sektörünün (tarım, ormancılık ve bağlantılı hizmetler) katma değeri 2024 yılı itibarıyla cari fiyatlarla 160,3 milyar dirhem (yaklaşık 17 milyar dolar) seviyesine ulaşmış olup, bu miktar 1.596,8 milyar dirhem (yaklaşık 170 milyar dolar) olan toplam ulusal GSYH'nın yaklaşık %10'unu oluşturmuştur.

2025 yılı itibarıyla, tarım sektörü aktif iş gücünün %26,3 %25,5'ine istihdam sağlamakla birlikte kırsal nüfusun yaklaşık %60,5'i geçimini doğrudan tarımdan sağlamaktadır. Fas'ın ihracatının %15-20 si %17,8 (2024) tarım sektörü tarafından gerçekleştirilmektedir.

Tüm tarım alanlarının sadece %18'i sulanabilir durumdadır ve tarım sektörü yağışlara bağımlıdır. Bu sebeple tarımsal üretimde yağışlardan dolayı dalgalanmalar yaşanmakta, ülkenin ekonomik büyümesi ise temelde tarımdaki değişmelere bağlı olarak değişmektedir. Ülkede son 7 yıldır devam eden kuraklık nedeniyle retarımsal koltede ve ekili arazi yüzdesinde ciddi düşüşler meydana gelmiş, ayrıca ülkenin genel ekonomik büyüme oranı olumsuz etkilenmiştir.

Fas tarım sektörü 3 başlık altında düşünülebilir:

- Modern, "özel sektör" niteliği taşıyan, sulanabilir, kapitalize edilmiş, daha ziyade ihracat odaklı üretim (meyve ve sebzeler),
- Büyük kapasiteli barajlarla tarım yapılan süt, şeker, tohum ve lokal marketler için sebze ve meyve üretimi,
- Yağmura bağlı üretim yapılan kuzey batıda daha uygun koşullu hububat, zeytin, kırmızı et, süt, bakliyat üretimi ve daha az uygun koşullarda güney ve doğuda çoğunlukla hububat üretimi ve yoğun olmayan küçükbaş hayvancılık.

Tarımın önemli bir kısmı özellikle gübre, zirai ilaçlar ve makineleşme açısından geleneksel yollarla gerçekleştirilirken, tarım sektörü ölçek ekonomilerinden yararlanmakta zorlanmakta, tarım sektörünün modernizasyonu için ise gerekli sermaye birikimi sağlanamamaktadır. Yabancı yatırımlar hükümet tarafından özendirilirken (istihdam, yeni teknoloji transferi ve dünya ekonomisine eklemlenme için), yabancı yatırımcılar için temel alanlar zeytin, üzüm, turunç, süt ve tropikal meyveler olarak özetlenebilir.

İhraç edilen ürünler ise temelde, taze meyveler (özellikle turunçgiller, avokado ve kırmızı meyveler), sebzeler (başta domates olmak üzere), zeytin ve zeytinyağı ile deniz ürünlerinden oluşmakta ve temelde Avrupa Birliğine (1,7 milyar avro-2024) ihracat yapılmaktadır.2024 yıl sonu itibarıyla ülkenin tarım ürünleri ihracatı yaklaşık 8 milyar avro olarak hesaplanmıştır.

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026

Sanayi

2024 yılı itibariyle Fas sanayi sektörü ülke GSYH'sının %25,6'sını oluşturmaktadır. Sektör aktif nüfusun %12,8'ine istihdam yaratırken, sanayi sektörleri içerisinde ise gıda, otomotiv, tekstil, konfeksiyon, kimya, mekanik-metalürji, elektrik-elektronik sektörlerinin öne çıktığı görülmektedir.

Öte yandan, Fas Yüksek Planlama Komisyonu (HCP) tarafından açıklanan sanayi sektörünün gelişimine ilişkin güncel rakamlara ise özet şekilde aşağıda yer verilmektedir.

Sanayi Sektörü GSYH'sı (Milyon Dirhem)			
	2022	**2023**	**2024**
ALT SEKTÖR			
Madencilik Sanayii	21 974	21 056	23 787
İmalat Sanayii	178 990	184 551	190 713
Elektrik, Gaz, Su, Arıtma ve Atık Yönetimi	33 967	30 376	31 179
İnşaat ve Bayındırlık (BTP)	61 685	61 863	64 929
İKİNCİL SEKTÖR (TOPLAM)	**299 059**	**301 562**	**314 360**

Hizmetler

Fas'ın hizmet sektörü ülkenin en çok istihdam yaratan sektörü olup, 2024 yılı itibariyle GSYİH'nın %52,7'sini yaratmıştır. Sektör yaklaşık aktif nüfusun %49,7'sine istihdam sağlarken, ticaret ve oto onarımı, taşımacılık ve depolama, konaklama ve yiyecek hizmetleri, bilgi ve iletişim ile genel kamu yönetimi ve sosyal güvenlik faaliyetleri tüm sektörün faaliyetlerinin %55'ini temsil etmiştir.

Aşağıda, Fas Yüksek Planlama Komisyonu (HCP) tarafından sağlanan hizmet sektörlerinin GSYH'sına ilişkin güncel rakamlara yer verilmektedir.

Hizmet Sektörleri GSYH'sı (Milyon Dirhem)			
	2022	**2023**	**2024**
Alt Sektör			
Ticaret ve Araç Onarımı (HCP Tarafından Tek Kategori Altında Toplanmıştır)	119 317	122 841	127 826
Taşımacılık ve Depolama	31 661	33 803	36 307
Otel ve Restoran Hizmetleri	38 705	47 794	52 388
Bilgi ve İletişim	37 287	39 237	40 405
Diğer Hizmetler (Finans Ve Sigortacılık, Girişimcilere Yönelik Hizmetler, Emlakçılık, Kiralama, Eğitim, Sağlık ve Sosyal Hizmet)	309 418	325 385	335 152
Kamu İdarelerinin Hizmetleri ve Sosyal Sigortacılık	129 796	132 381	143 629
Hizmet Sektörü (Toplam)	666 184	701 441	735 707

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026

Madencilik

Fas'ın madencilik sektöründe, üretimin çoğu fosfat olmak üzere, 2024 yılında 35,3 milyon ton maden çıkarılmıştır. 2023 yılı itibarıyla madencilik sektörünün GSYH'ye katkısı %10 olarak hesaplanırken, bu üretim seviyesi ile sektör aynı zamanda genel ihracattan %19,2 pay almıştır.

2021 yılı itibarıyla sektörün cirosu 100 milyar dirheme (yaklaşık 9,59 milyar USD) ulaşmıştır. Sektörde 2024 yılı itibariyle 47.542 kişi istihdam edilmektedir. 2024 yılı toplam madencilik ihracat rakamı 87,1 milyar dirhem (yaklaşık 9,3 milyar USD) olarak gerçekleşmiştir. Fas gümüş, kobalt, nikel ve barit gibi minerallerin üretiminde dünyadaki önemli konumunu korumaya devam etmektedir.

Kamuya açık kaynaklarda dünya çapında 69 milyar ton fosfatlı taş bulunduğu ifade edilirken söz konusu rezervlerin yaklaşık %72,4'lük kısmına tekabül eden 50 milyar tonun Fas'ta bulunduğu ifade edilmektedir. Fosfat dışında diğer mevcut madenlere ilişkin yatırımların geliştirilmesi de hedeflenmektedir.

Ülkede altın, gümüş, kükürt, çinko, kobalt, bakır, kalay, barit, nikel, kurşun, demir önemli madenler olarak öne çıkarken, sınırlı olmakla birlikte bentonit, karbonitler, niobium, molibden, uranyum, flor, baryum, silikon, talk, polimer, manyezit, potas, manganez, alçıtaşı, perlit, baritin, zirkonyum, kalsit, mika bulunabilen diğer madenlerdir.

Enerji

Fas genel olarak, kısıtlı doğal kaynaklara ve başta enerji olmak üzere birçok sektörde dışa bağımlı bir ekonomiye sahiptir. Fas, enerji üretimi tüketimini karşılamayan bir ülke olarak net enerji ithalatçısıdır. Fas'ın enerji talebi son yıllardaki artış trendini sürdürmektedir. 2024 yılı verilerine göre, ülkenin ulusal elektrik enerjisi talebi (talep edilen net enerji) 45.698 GWh (yaklaşık 45,7 TWh) olarak gerçekleşmiştir. Bu talebin 43.698 GWh'lık kısmı ulusal elektrik üretimi ile karşılanmış olup, yerel üretimin toplam talebi karşılama oranı yaklaşık %95,6 seviyesindedir.

Fas'ın elektrik kurulu gücü 2024 yılı itibarıyla 12.016 MW seviyesine ulaşmıştır. Yenilenebilir enerjinin toplam kurulu güç içerisindeki payı, stratejik yatırımlarla birlikte %45,3 seviyesine yükselerek enerji dönüşümünde önemli aşama kaydetmiştir. Yenilenebilir enerji kurulu kapasitesinin dağılımı şu şekilde özetlenebilmektedir: rüzgar enerjisi (2.433 MW), güneş enerjisi (885,2 MW), hidrolik enerji (2.120 MW). Fas'ın yenilenebilir enerjilerin kurulu kapasitedeki payları şu şekildedir: hidroelektrik enerjisi (%17,6), rüzgar enerjisi (%20,2), güneş enerjisi (%7,4).

4. PAZARDA DİKKAT EDİLMESİ GEREKEN HUSUSLAR VE DİĞER BİLGİLER

İş Kültürü

Fas'ta geleneksel ticaret kanalları birçok sektörde pazarın önemli bir kısmına halen hakim bulunmaktadır. Kazablanka merkezli büyük distribütörler ve ithalatçılar üzerinden Fas pazarının tamamına ürün gönderebilmek mümkün iken, ödeme konusunda ithalatçılar tarafından genellikle genellikle vade talep edilmektedir.

Fas kambiyo rejimine göre, Fas'a yapılan ve fatura bedeli 200.000 Fas dirhemine (MAD) kadar (yaklaşık 22.000 ABD doları) olan ithalat işlemlerinde fatura bedelinin tamamı avans olarak peşin ödenebilmektedir. Ancak, fatura bedeli 200.000 MAD'ın üstünde olan ithalat işlemlerinde peşin ödeme oranı %30 ile sınırlandırılmıştır.

Dolayısıyla, Fas'a yapılacak ihracatta fatura bedelinin 200.000 MAD'ı geçmesi halinde bunun %30'unun peşinat olarak alınması, geri kalan %70'lik meblağ için akreditif/vesaik mukabili işlem yapılmasında fayda görülmektedir.

Fas'a ihracatta peşinat almak önem arz etmektedir, çünkü bazı Faslı firmalar muhtelif sebeplerle gelen malı gümrükten çekmeyip bekletebilmekte ve ihracatçıdan ürünü gümrükten çekmek için ekstra indirim talep edebilmektedir. Ayrıca, çeşitli sebeplerden dolayı eşyanın mahrece iadesinin söz konusu olması halinde, Fas Gümrük İdaresince ithalatçı tarafından herhangi bir ön ödeme yapılıp yapılmadığı hususu da göz önünde bulundurulmaktadır.

Buna ilave olarak, Fas Gümrük İdaresinin, gümrük noktalarında bekleyen konteynerlere, eşyanın gümrüğe ulaştığı tarihten 45 gün sonra el koyma hakkı doğmaktadır. Fas'taki ithalatçı firma %30 peşinat ödediği zaman eşyayı gümrükten çekmeme riskine girmeyebilir.

Müşavirliğimizce, Fas'a ihracat yaparken bedeli 200.000 MAD'ı geçmeyen sevkiyatlarda mümkünse ödemenin tamamının sevkiyat öncesi alınmasının, bedeli 200.000 MAD'ı geçen sevkiyatlarda %30 peşinat alınmasının, kalan %70'lik ödemeyi garanti altına almak için akreditif veya vesaik mukabili işlem yapılmasının veya sigorta imkânlarından yararlanılmasının faydalı olacağı değerlendirilmektedir.

Pazara ilk girişte akreditifli ödeme yönteminin gerçekleştirilmesi önem arz ederken, gümrükten belirli bir süre çekilmeyen eşya millileştirildiği için bu uygulamayı pazarlık aracı olarak kullanabilen firmalar bulunabilmektedir.

Fuar katılımları önem arz ederken Faslı iş insanları genelde yüz yüze görüşmeyi mutlaka arzu ederler ve genelde üretim tesislerini ticaretin bir aşamasında ziyaret etme talepleri olur. Bu nedenle fuara katılacak firmaların potansiyel alıcılarla ilgili ön bir araştırma yapması, Ticaret Müşavirliğinden ön bilgi alması, mümkünse fuar öncesi veya sonrası için saha ziyaretleri de planlanmasının faydalı olduğu görülmektedir.

Alacak problemi anlamında çok sorunlu bir ülke olmamakla birlikte, zaman zaman aksamalar yaşandığı bilinmektedir. Temel ticaret ortakları Avrupa ülkeleri olduğu için, uluslararası ticaret

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026

kurallarına çoğu Faslı firma hakimdir. Ancak, bunlar ithalat sırasında istenen belge, kontrol, sertifika vb. konulara bazen hakim olamayabilmektedirler, bu sebeple ihracatçılarımızın Ticaret Müşavirliğinden gerekli bilgileri temin etmesi önemlidir.

Para Kullanımı

Fas'ta ticari nitelikli işlemlerde nakit kullanımı düşükken günlük alışverişlerde (market vb.) oldukça yüksektir. Ticari işlemlerde ödeme aracı olarak en çok banka virmanı ve havalesi tercih edilirken banka kartı ile ödeme ve çek de yaygındır. Fas Merkez Bankası'nın (BAM) 2025 yılına ait ara dönem verileri ve 2024 sonu kesinleşmiş raporları, ülkedeki dijital dönüşümün hızlandığını göstermektedir.

Virman ve Anlık Virman:
Virman işlemleri hızlı büyümesini sürdürmektedir. 2024 yılı sonunda 322 milyon işlem ve 3.447 milyar Fas dirhemi olarak kaydedilen virman hacmi, 2025 yılı projeksiyonlarına göre yaklaşık 420 milyon işlem sayısına ve 4.100 Milyar Fas Dirhemi toplam tutarına ulaşmıştır.

Özellikle anlık virman işlemleri dikkat çekici bir artış göstermiştir. 2024 yılında 16 milyon olan işlem sayısı, 2025 yılı verilerine göre 35 milyona, işlem tutarı ise 62 milyar Fas dirheminden 115 milyar Fas dirhemine yükselmiştir. Böylece anlık virmanlar, toplam virman hacminin sayı bazında yaklaşık %8'ini, tutar bazında ise %3'ünü oluşturmaya başlamıştır.

Banka Kartı:
2024 yılı sonunda, banka kartı sayısı bir önceki yıla göre %11,8 artışla 22,6 milyona ulaşmıştır. 2024 yılında toplam kartlı faaliyetler (ödeme ve nakit çekim) 637 milyon işlemle 513 milyar Fas dirhemi tutarında gerçekleşmiştir.

Kartla ödeme toplam oranı 2023'teki %31,8 seviyesinden 2024 yılında %35,4'e yükselmiş olup, 2025 projeksiyonları bu oranın %39-40 bandına çıkacağını öngörülmektedir. 2024 yılında banka kartı ile yapılan doğrudan ödeme işlemleri 226 milyon işlemle 93 milyar Fas dirhemine ulaşmıştır.

Faslı kart sahiplerinin yurtiçinde yaptığı ödemelerin büyük kısmını işlem sayısı bazında %80 oranında Elektronik Ödeme Terminali (EÖT) ödemeleri oluşturmakta olup, bunu %20 ile e-ticaret ödemeleri takip etmektedir. Temassız ödemeler, sayı bazında 2024'te %59'a yükselerek şifreli ödemelerin önüne geçmiştir. Sadece EÖT işlemleri özelinde ise temassız ödemelerin payı sayı bazında %74, tutar bazında ise %44 seviyesine ulaşmıştır.

2024 yılında nakit çekim işlemleri 411 milyon işlemle 420 milyar Fas dirhemi olarak gerçekleşmiştir. İşlem sayısında kaydedilen %0,5'lik hafif düşüş, kullanıcıların nakit çekmek yerine doğrudan kartla ödemeye yöneldiğini göstermektedir. Otomatik veznelerin (ATM) ortalama hizmet verme oranı ise %96,2 olarak kaydedilmiştir.

2024 yılında, temassız EÖT ödemeleri işlem sayısı bazında artmaya devam ederek EÖT'te şifreli ödemelerin yerini almaktadır. Gerçekten de işlem sayısında %74 (2023'te %57) ve işlem tutarında %44 (2023'te %30) seviyesine ulaşmıştır.

2024 yılında banka kartı ile yapılan nakit çekim işlemleri 411 milyon işlemle 420 milyar Fas dirhemi tutarında gerçekleşmiştir. Bu rakamlar 2023 yılında 413 milyon işlem ve 415 milyar Fas dirhemi idi. Bu da işlem sayısında %0,5 oranında hafif bir düşüşü göstermektedir.

Faslı kart sahiplerinin yurtiçinde gerçekleştirdiği nakit çekimlerin oranı işlem sayısında %66'dan %63'e, işlem tutarında ise %80'den %78'e gerilemiş olup, bu düşüş kartla yapılan ödemelerin lehine gerçekleşmiştir.

Otomatik veznelerin (ATM) hizmet verme oranı 2024 yılında ortalama %96,2 ile 2023 yılındaki %96,6 seviyesine kıyasla hafif bir düşüş göstermiştir.

Çek:
Çek kullanımındaki düşüş eğilimi devam etmektedir. 2024 yılında çekle yapılan ödeme işlemleri 29,2 milyon adede gerileyerek yaklaşık 1.332 milyar Fas dirhemi tutarında gerçekleşmiştir. Bu durum, 2023 yılına kıyasla işlem sayısında %5,5 oranında bir azalmaya işaret etmektedir. 2025 yılı projeksiyonları, anlık transferlerin yaygınlaşmasıyla çek sayısının 28 milyon adetin altına düşeceğini öngörmektedir. Çekin toplam kaydi (scriptural) ödemeler içindeki payı sayıca %4'e gerilemiş olsa da tutar bazında (%26) ağırlığını korumaktadır.

Otomatik Ödeme:
2025 yılında otomatik ödeme talimatı işlemleri, kamu hizmetleri ve dijital aboneliklerin etkisiyle 62 milyon adede ve yaklaşık 380 milyar Fas dirhemi tutarına ulaşmıştır. Bu veriler, 2024 yılına kıyasla işlem sayısında yaklaşık %10'luk istikrarlı bir büyümeyi temsil etmektedir.

Pasaport ve Vize İşlemleri

Fas ile Ülkemiz arasında vize muafiyeti bulunmaktadır. Pasaport geçerlilik süresi en az 6 ay olmak koşuluyla hususi, hizmet, diplomatik ve umuma mahsus pasaport hamilleri 90 gün süreyle vizeden muaftır. Avrupa Birliği vatandaşları Fas'a vizesiz gelebilirken, Fas vatandaşlarının Avrupa ülkelerine gidebilmesi için vize almaları gerekmektedir.

Resmi Tatiller ve Çalışma Saatleri

65.99 sayılı Çalışma Kanununa göre, tarımsal olmayan faaliyetlerde çalışan işçilerin yıllık mesai saati toplamı 2.288 saaat, ayda en fazla 26 gün, haftada maksimum 44 saat ve günlük maksimum 10 saattir.

Kanuna göre, çalışanlara haftata en az 1 tam gün (gece yarısından gece yarısına kadar) izin verilmelidir. Tarımsal faaliyetlerde çalışan işçilerin yıllık mesai saati toplamı ise 2.496 saattir.

Birçok resmi kurum ülkemize benzer şekilde 09.00 ile 18.00 saatleri arasında mesai yaparken, özel sektör de bazı istisnalar dışında buna paralel olarak mesai yapmaktadır.

Çalışma günleri pazartesi ile cuma arası (cuma dahil) iken hafta sonu tatilleri cumartesi ve pazardır.

2026 yılındaki resmi tatiller aşağıda listelenmektedir:

- 01 Ocak 2026 Yılbaşı
- 11 Ocak 2026: Bağımsızlık Manifestosu Yıldönümü
- 14 Ocak 2026: Amazigh (Berberi) Yılbaşı
- 20 Mart 2026: Ramazan Bayramı
- 1 Mayıs 2026: İşçi Bayramı
- 27 Mayıs 2026: Kurban Bayramı
- 17 Haziran 2026: Hicri Yılbaşı
- 30 Temmuz 2026: Taht Bayramı
- 14 Ağustos 2026: Oued Eddahab Bağımsızlığı
- 20 Ağustos 2025: Kralın ve Halkın Devrimi
- 21 Ağustos 2026: Gençlik Bayramı
- 26 Ağustos 2026: Mevlid-i Nebevi
- 31 Ekim 2026 : Birlik Bayramı
- 6 Kasım 2026: Yeşil Yürüyüş Yıldönümü
- 18 Kasım 2026: Bağımsızlık Bayramı

Yerel Saat

Ülkemiz ile Fas arasında 2 saat zaman farkı bulunmaktadır. Fas'ta yerel saat yıl boyu yaz saatine göre (GMT+1) uygulanırken Ramazan ayına özgü olmak üzere 1 aylığına yerel saat GMT'ye göre ayarlanmakta ve ülkemiz ile saat farkı 3 saate çıkmaktadır.

5. ŞİRKET KURULUŞU VE İŞ YAPMA İLE İLGİLİ BİLGİLER

Şirket Türleri

Öncelikle Fas genelinde uygulanan tüm yasal mevzuat çerçevesinde yerli yabancı ayrımı yapılmamakta, bununla bağlantılı olarak şirket kurarken ya da benzeri resmi işlemlerde yerli ortak aranmamaktadır. Fas'ta genel olarak uygulaması bulunan şirket türleri; Limited Şirket (S.A.R.L), Anonim Şirket (SA), Ortak Adlı Şirket (SNC), Basit Komandit Şirket (SCS), Sermayesi Paylara Bölünmüş Komandit Şirket (SCA) olarak tanımlanabilirken en çok açılan şirket türü limited şirkettir (S.A.R.L). Yurtdışı şirketlerin şubesi açılabileceği gibi acenta ve irtibat bürosu kurulması da Fas mevzuatına göre mümkün bulunmaktadır.

Şirket Kurma Prosedürleri

Fas'ta şirket kurmak, ülkenin 12 şehrinde faaliyet gösteren Yatırım Merkezlerindeki (Centre Régionale d'Investissement-CRI) "Tek Gişe" uygulaması sayesinde büyük oranda kolaylaştırılmıştır. 47-18 sayılı Kanun ile CRI'lar daha geniş yetkilere sahip kamu kuruluşlarına dönüştürülmüştür ve süreçler "Casainvest" (Kazablanka için) veya ilgili bölgesel portallar üzerinden dijitalleştirilerek kuruluş süreleri ortalama 2 ila 9 güne indirilmiştir. Yatırım Merkezlerine ilgili belgeler ile başvurulması halinde yerli ortak, garantör benzeri uygulamalara gerek kalmaksızın şirket kuruluşu gerçekleştirilebilmektedir.

Şirket kuruluşunda talep edilmesi muhtemel belgeler ve tahmini maliyetlerin kuruluş öncesinde ilgili yatırım merkezine gidilerek veya resmi dijital platformlar (OMPIC, DGI) üzerinden fayda vardır yapılması gerekmektedir. Her şirket türü bazında değişebilmekle birlikte genel olarak şirket kurulumunun aşamaları aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

Aşama 1:
Negatif Sertifikası
Şirketin adının kullanımda olmadığını ve ticaret siciline kaydedilebileceğini gösteren belge (ONPIC'ten alınmaktadır).
Aşama 2:
Şirket Sözleşmesinin hazırlanması (Noter veya özel sözleşme şeklinde)
Aşama 3:
Kayıt Formunun Hazırlanması ve Sermaye Katkısının Belirlenmesi (eğer kurulan şirketin türü için isteniyor ise). Kayıt formunun hazırlanması ve sermaye katkısının belirlenmesi. (Özellikle Anonim Şirketler (SA) veya sermaye artırımı yapan Limited Şirketler (SARL) için lüzumludur).
Söz konusu form işletme sermayesi şeklinde bir yapılanmaya gidilecekse hazırlanacaktır.
Aşama 4:
Ödenmiş Sermayenin Yatırılması
Şirket tarafından 8 gün içinde ödenmiş sermaye bankaya yatırılarak bankadan bu konu ile ilgili sertifika alınması gerekmektedir. SARL (Limited Şirket) türü için, sermaye 100.000 Dirhemi (yaklaşık 10.000 avro) aşmadığı sürece, sermayenin bankada bloke edilmesi ve bankadan blokaj sertifikası alınması artık zorunlu değildir.

Aşama 5:
Kayıt ve Ödeme Bildirimi
Aşama 6: Kuruluş Sözleşmesinin İbrazı ve Kayıt Süreçleri
Başvurular şirketin kurulacağı şehirde bulunan bölgesel yatırım merkezlerinde ilgili idarelerin yetkilileri tarafından sonuçlandırılacaktır.
Aşama 7:
Kurumlar Vergisi Kaydı ve Vergi Sicil Numarası. Bu işlem, Vergi Dairesi (Direction Générale des Impots - DGI) 'nin "SIMPL" platformu entegrasyonu sayesinde "Tek Dosya" aşamasında otomatik olarak gerçekleştirilmektedir.
Aşama 8:
Ticaret Siciline Kayıt
Aşama 9:
Sosyal Güvenlik Kaydı
Aşama 10:
Yasal Duyurular Yapılan Gazeteler ve Resmi Gazetede Kuruluşun Yayımlanması. Ticaret siciline kaydolduktan sonra en geç 1 ay içinde hem Resmi Gazetede hem de yasal duyuru yapılan gazetede kuruluşun yayımlanması gerekmektedir.

Şirket Kuruluşunda İstenmesi Muhtemel Belgeler:

- "Certificat Négatif" (Negatif Belgesi): Şirket adı almak için OMPIC'ten alınır. Günümüzde dijital formatta (e-sertifika) tek nüsha olarak düzenlenmesi yeterlidir.
- Şirket Sözleşmesi: İmzalanmış olmalı ve yatırım merkezine kayıt yapılması gerekmektedir (2 asıl + 1 kopya olmak üzere toplamda 3 nüsha). Loi 55-19 uyarınca, yatırım merkezine yapılacak başvurularda bu kopyanın noter onayı veya "moukataa" (imza tasdiki) zorunluluğu kaldırılmıştır. Dijital yükleme için asıl nüsha taratılır.
- Eğer sermaye 100.000 DH'i geçerse Banka'dan alınacak sermaye mevduat sertifikası (1'i asıl olmak üzere toplam 3 nüsha). Sadece şirket sermayesinin 100.000 Dirhemi geçmesi durumunda zorunludur (24-10 Sayılı Kanun). Bu tutarın altındaki sermayeler için banka blokaj (bloke) sertifikası aranmaz.
- Genel Kurul Tutanağı: Eğer yönetici şirket sözleşmesinde atanmamış ise (1 asıl, 1 onaylanmış olmak üzere 4 nüsha).
- Eğer firma, başka bir firma ile ortak kurulacaksa o firmanın ticaret sicil kaydına ilişkin sertifika gerekmektedir (1asıl olmak üzere toplam 4 nüsha).
- Yönetici kimliği ve 4 nüsha fotokopisi (eğer Fas'ta ikamet ediyorsa ikamet kağıdının fotokopisi, yurtdışında ikamet ediyorsa pasaport fotokopisi).
- Yönetici Yemin Belgesi: Faslı ortaklar varsa ortaklarından herhangi birinin Fas'ta herhangi bir kamu kurumunda çalışmadığına ilişkin yemin belgesi (1 asıl olmak üzere 2 nüsha).
- Kira Sözleşmesi veya Mülkiyet Sözleşmesi (1 asıl olmak üzere 3 nüsha).
- "Formulaire Unique" (Tek Form): yönetici tarafından imzalanmış ve onaylanmış (4 asıl nüsha)
- Doktorluk, eczacılık gibi bir faaliyet için açılacaksa ruhsat veya diploma fotokopisi zorunludur (4 nüsha).
- Pasaport fotokopisi.

Sosyal Güvenlik Uygulamaları

Fas'ta zorunlu sigorta uygulaması vardır ve takibi çok sıkı bir şekilde yapılmaktadır. Kamu sağlık sistemi açısından bakıldığında CNOPS (La Caisse Nationale des Organismes de Prévoyance Sociale) kamuda çalışanlar için ve CNSS (La Caisse Nationale de Sécurité Sociale) özel sektörde çalışanlar için oluşturulmuş sosyal güvenlik kurumlarıdır.

Sistemde özel sigorta şirketlerinin de faaliyetleri bulunmaktadır. Genelde tamamlayıcı sağlık hizmetleri sigortası gibi düşünülmektedir. Bireysel ve grup anlaşmalarına izin vermektedir. Bu özel sigortanın kapsadığı ürünler ve ödeme oranları genelde talebe göre şekillendirilmektedir.

Bankacılık Mevzuatı

Fas'ta bankacılık faaliyetleri ile ilgili alanları düzenleyen temel mevzuat "Bankacılık Kanunu"dur. Bankacılık sektörü Afrika ülkelerine göre oldukça gelişmiş durumdadır. Afrika'nın en büyük 10 bankası arasında 3 Fas bankası bulunmaktadır. Temel ticaret ortaklarının Avrupa ülkeleri olması sebebiyle akreditif dahil uluslararası ödeme yöntemleri ticaret hayatında yoğun kullanılmakta ve bilinmektedir. Fas genelinde yabancılar tarafından açılacak banka hesapları konusunda belirli sınırlamalar getirilmiştir.

Aşağıda listelenen hesaplar dışında yabancıların bankada başkaca bir hesap açabilmeleri mümkün değildir.

- Döviz Hesabı: Fas'ta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Faslı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler.
- Dövize Çevrilebilen Konvertibl Hesap: Fas'ta yerleşik olan veya olmayan yabancı kişiler, yabancı yasal temsilciler, Faslı bankaların yabancı temsilcileri, serbest bölgede bulunan şirketler ile finansal offshore bölgelerinde yer alan şirketler söz konusu hesabı açabilirler.
- Özel Hesaplar: Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri tarafından geçici süreli aktiviteler için, akredite diplomatik temsilcilikler ve bunların yabancı çalışanları, uluslararası organizasyonlar ve bunların yabancı çalışanları, serbest bölgelerdeki veya offshore bölgelerindeki şirketler söz konusu hesabı açabilir.
- Uzun Dönemli Konvertibl Hesap: Fas'ta yerleşik olmayan yabancılar veya yasal temsilcileri için dirhem olarak alınan ve transfer yapılamayan hesaplardır. Genelde satış gelirleri veya yatırım bedelleri için kullanılan bir hesap türüdür.

Döviz hesabı ve dövize çevrilebilen konvertibl hesaplarda serbest ve limit olmadan transfer yapılabilmesi mümkündür. Diğer taraftan söz konusu hesaplara sadece hesap sahipleri ve yetkili temsilcileri tarafından para yatırılabilmektedir.

Vizeler

Fas'ta yabancı işçi çalıştırılması konusunda Faslı vatandaşlar gibi yabancılar da 65-99 sayılı İş Kanunu'na tabidir. Söz konusu kanun kapsamında yabancı işçi çalıştırılabilmesi için istenen

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026

belgelerle birlikte Fas Çalışma Bakanlığına başvurulması gerekmektedir. Tüm yabancıların devlet tarafından kabul edilen seyahat belgesi veya pasaport ile kayıt yaptırmaları gerekmektedir.

Fas Çalışma Bakanlığı izin konusunda yetkili iken İstihdam ve Yetenek Geliştirme Ulusal Ajansı (ANAPEC) tarafından verilen ve başvurulan pozisyonda çalışacak herhangi bir Fas vatandaşı bulunmadığını gösteren sertifika da başvuru sahibinden istenmektedir.

Diğer taraftan, işveren tarafından Çalışma Bakanlığına yabancı işçi çalıştırılması yönünde bir başvuru yapılmalıdır. Söz konusu izin, işverenin başvurusuna göre 1 ya da 2 yıl için verilebilmektedir.

ANAPEC tarafından sağlanan ve "yabancı çalışanın faaliyet belgesi" ("Attestation d'activité de salarié étranger") adı verilen sertifikadan muafiyet sağlayan bazı durumlar bulunmaktadır. Bunlar; Fas vatandaşları, kamu sözleşmelerinde çalışmak üzere geçici süre gelen yabancılar, Fas vatandaşlarının eşleri, şirket sahipleri/direktörleri, şirket ortakları, 6 ayı aşmayan işler için işbirliği temsilcileri, spor bakanlığı tarafından izin verilen yönetici ve oyuncular, Ulusal Güvenlik Direktörlüğü tarafından izin verilen sanatçılar, iltica edenler ve herhangi bir vatandaşlığı bulunmayan kişiler.

Fas'ta oturum iznine sahip olmak isteyen yabancıların 90 gün içinde veya vize süresi bitmeden konakladıkları bölgede bulunan Ulusal Güvenlik Servisi veya Jandarma birimine başvurarak kayıt başvurusu yapmaları gerekmektedir. Kayıt kartı başvuru formları yukarıda bahsi geçen birimlerden temin edilmektedir. Söz konusu başvuru yapıldığında geçici bir süre geçerli olan bir belge verilir. Kayıt kartının geçerlilik süresine, başvuru belgelerine ve başvuru gerekçesine bakılarak karar verilir. Çalışma amaçlı alınan kayıt kartının temin edilebilmesi için Çalışma Bakanlığı tarafından onaylanmış İş Sözleşmesine sahip olunmalıdır.

Kaynak: T.C. Rabat Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği

T.C. Ticaret Bakanlığı, 2026